

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Lausuntopyyntö 30.4.2020 VN/1985/2020-OKM-1

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI OPPIVELVOLLISUUSLAIKSI JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Suomen Vanhempainliitto kiittää lausuntopyynnöstä ja esittää lausuntonaan seuraavaa:

Hallitus on korottamassa oppivelvollisuusikää 18 ikävuoteen ja toteuttamassa samalla maksuttoman toisen asteen koulutuksen. Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä on tarkoitus uudistaa nivelvaiheen toimenpiteitä sekä turvata opiskelijoille riittävä ja laadukas ohjaus ja tuki. Tavoitteena on nostaa suomalaisten koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista tasa-arvoa ja antaa kaikille nuorille yhdenvertaiset mahdollisuudet suorittaa toisen asteen tutkinto riippumatta perheen varallisuudesta, opiskelijan asuinpaikasta, sukupuolesta tai etnisestä taustasta.

Suomen Vanhempainliitto pitää hallituksen esitystä oppivelvollisuuden laajentamisesta ja siihen liittyvistä rakenteellisista uudistuksista kannatettavina. On välttämätöntä, että jokainen nuori suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen parantaa nuorten työllistymismahdollisuuksia. Pelkän peruskoulun oppimäärän suorittaneiden työllisyysaste laskee koko ajan, kun työelämän osaamisvaatimukset kasvavat ja matalan koulutus- ja osaamistason työt vähenevät.

Suomen koulutusjärjestelmä on ehdottoman tärkeää päivittää vastaamaan kehittyvän työelämän, hyvinvointivaltion ja ajan vaatimuksia. Yksilön koulutustasolla on todettu olevan vahva yhteys yhteiskuntaan ja työelämään kiinnittymiseen. Niin kansainväliset kuin kansalliset tutkimukset osoittavat, että kouluttautuminen kannattaa: koulutusvuodet korreloivat työllisyyden, tulojen, terveyden ja hyvinvoinnin kanssa.

Yksittäiselle nuorelle oppivelvollisuuden laajentaminen ei välttämättä tunnu ensiajatuksena mieleiseltä. Yhteiskunnallisena rakenteena se on kuitenkin välttämätön ja muuttuu siirtymävaiheen jälkeen hyvin pian normaaliksi.

Koulutuksen maksuttomuudella on merkitystä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus¹ ja Suomen perustuslaki² turvaavat jokaisen lapsen oikeuden koulutukseen perheen varallisuudesta riippumatta. Perustuslain 16. pykälän mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Sen lisäksi julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä

¹ <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimuksen-yleisperiaatteet/yhdenvertaisuus-ja-syrjinnan-kielto/>

² <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P16>

ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Toisen asteen opiskeluista aiheutuville kustannuksilla on vaikutusta nuorten koulutusvalintoihin. Nuorisobarometri 2017:n mukaan 17 % vastaajista on karsinut opiskeluvaihtoehtojaan rahan puutteen vuoksi. Niistä vastaajista, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, 42 %:lla rahanpuute on kaventanut opiskeluvaihtoehtoja. Joka kymmenes koulutuksen keskeyttänyt kertoo keskeyttäneensä koulutuksen rahanpuutteen vuoksi.³

Opetushallituksen selvityksen mukaan yli kolmasosalla (35 %) lukion opiskelijoista ja heidän perheistään on taloudellisia vaikeuksia selvitä lukion kustannuksista. Kuudella prosentilla taloudelliset vaikeudet ovat merkittäviä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien koulutuskustannuksista selviämässä on koulutusala-kohtaisia eroja. Opiskelijoista 7 prosenttia koki, että raha-asiat tuottavat heille jatkuvasti hankaluuksia.⁴ Suomen Vanhempainliitto pitää oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää toisen asteen koulutuksen maksuttomuutta välttämättömänä. Nuoren ei pidä tämän päivän Suomessa joutua valitsemaan toisen asteen koulutuspaikkaa sen mukaan, mihin hänellä ja hänen perheellään on varaa. 15-vuotiaan ei pidä joutua luopumaan unelmistaan.

Perheiden näkökulmasta lakiuudistuksen toimeenpanoa ei tule lykätä

Oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvässä keskustelussa on vaadittu nyt esitetyn lain voimaantulon lykkäämistä koronapandemian aiheuttaman kiristyneen taloustilanteen vuoksi. Perheiden näkökulmasta lakiuudistuksen toimeenpanoa ei tule lykätä, vaan poikkeuskevät päinvastoin korostaa sen toteuttamisen tärkeyttä. Hyvin monien perheiden taloudellinen tilanne heikkeni nopeasti koronakriisin alettua. Lastensuojelun keskusliiton tuoreen selvityksen mukaan noin 55 000 uutta lapsiperhettä kokee nyt niukkuutta koronakriisin takia. Se tarkoittaa noin 100 000 lasta.⁵ Lapsiperheköyhyys lisääntyy ja osassa perheistä vanhempien kyky tukea lastensa opintoja taloudellisesti heikkenee entisestään.

Opintojen maksuttomuus turvattava myös poikkeustapauksissa

Suomen Vanhempainliitto pitää tärkeänä, että lakiesitys turvaa kaikkien oppivelvollisten nuorten mahdollisuuden suorittaa toisen asteen tutkinto loppuun maksuttomasti. Vaikka oppivelvollisuus päättyisi oppivelvollisen 18-vuotissyntymäpäivään, lukiokoulutus ja ammatillinen tutkinnon suorittamisen tulee olla lakiesityksen mukaisesti maksuttomia sen kalenterivuoden loppuun, jona opiskelija täyttää 20 vuotta. Tämä mahdollistaa opintojen loppuunsaattamisen myös silloin, jos opinnot venyvät esimerkiksi sairauden vuoksi tai opiskelija vaihtaa opiskelualaa. On tärkeää muistaa, että 15-vuotias nuori voi tehdä myös vääriä koulutusvalintoja ja hänellä tulee olla mahdollisuus ja oikeus vaihtaa koulutusala ja suorittaa toisen asteen opinnot yhdenvertaisesti maksuttomasti loppuun.

Oppimisen ja opiskelun tukea ja opinto-ohjausta tulee vahvistaa

Jokaisella perusopetuksen päättävällä tulee olla riittävät tiedot ja taidot siirtyä toiselle asteelle. Suomen Vanhempainliitto pitää ensiarvoisen tärkeänä, että opetuksen laatua, oppimisen tukea ja ohjausta kehitetään ja vahvistetaan kaikissa lapsen ja nuoren koulupolun vaiheissa. Sen lisäksi tarvitaan rakenteellista muutosta - oppivelvollisuuden laajentamista.

³ https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf

⁴ <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/toisen-asteen-koulutuksen-koulutuskustannuksia-koskeva-selvitys.pdf>

⁵ <https://www.lskl.fi/teemat/ehkaiseva-tyo/poikkeuskevat-koetteli-perheiden-hermoja-ja-taloutta/>

Oppimisen ja opiskelun tukea tulee vahvistaa toisella asteella. Vanhempainliitto katsoo, että toisen asteen opiskelijalla tulisi olla perusopetuksen tavoin oikeus saada riittävää oppimisen ja opintojen tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Kolmiportainen oppimisen ja koulunkäynnin tuki tulisi laajentaa koskemaan myös toisen asteen koulutusta. Hyvin toimivalla oppimisen ja opintojen tuella varmistetaan toisen asteen tutkinnon loppuunsaattaminen.

Vanhempainliitto kannattaa opinto-ohjauksen tehostamista lakiesityksessä esitetyllä tavalla perusopetuksessa, nivelvaiheessa ja valmentavassa koulutuksessa sekä toisella asteella. Nuoren tavoitteista, edellytyksistä ja tarpeista lähtevä yksilöllinen opintopolku ja siihen kytketyt tukitoimet vahvistavat opintojen etene- mistä ja tutkinnon suorittamista.

Selkeät vastuut ja aktiivinen yhteistyö vanhempien kanssa tukevat opintojen loppuun saattamista

Vanhempainliitto pitää kannatettavana, että vastuut nuoren koulupolun ohjauksesta ja valvonnasta kirjataan selkeästi lakiesitykseen (lähettävä peruskoulu, vastaanottava oppilaitos, kunta ja vanhemmat). Ohjaus- ja valvontavastuu on tarkoitus rakentaa ”saattaen vaihtaan” –periaatteella. Tällä pyritään varmistamaan, että oppivelvollinen nuori ei missään vaiheessa putoaisi tukiverkon ulkopuolelle. Tämä edellyttää toimivaa ja aktiivista yhteistyötä eri tahojen välillä, jotta jokainen nuori saa tarvitsemaansa tukea ja siirtyy perusopetuksesta toiselle asteelle. Jokaisen nuoren yksilöllisen opintopolun rakentaminen ja siihen liittyvät tukitoimet motivoivat nuorta opiskelemaan.

Vanhemmilla on tärkeä merkitys toisen asteen opiskelijan opiskelun tukemisessa. Nuori tarvitsee vanhempien kannustusta, tukea ja ohjausta. Oppivelvollisen huoltajalle ehdotetaan lakiesityksessä perusopetuslain mukaista valvontavastuuta eli huoltajan olisi huolehdittava siitä, että oppivelvollisuus tulee suoritettua. Oppivelvollisuuslaissa säädettäisiin mahdollisuudesta määrätä sakkorangaistus huoltajalle, jos tämä tahallaan tai törkeää huolimattomuuttaan laiminlyö velvollisuutensa. Vastaava kirjaus sakkorangaistuksesta on myös perusopetuslaissa. Käytännössä koulutuksen järjestäjät käyttävät sitä kuitenkin harvoin. Vanhempainliitto kysyy, onko kirjaus sakkorangaistuksesta tämän ajan pedagogisen ajattelun mukainen. Tulisiko sakkorangaistuksen sijaan korostaa aktiivista ja hyvin toimivaa kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä nuoren opintojen tukemisessa? Kodin ja toisen asteen oppilaitosten välisessä yhteistyössä on paljon kehitettävää. Erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on usein erittäin vähäistä. Pelkkä tiedonkulku kodin ja oppilaitoksen välillä ei riitä, vaan tarvitaan aktiivista yhdessä toimimista nuoren opintojen tukemisessa. Koska vanhempien vastuu laajenee toiselle asteelle, on toisella asteella huolehdittava toimivista kodin ja oppilaitoksen yhteistyön rakenteista. Lukion opetussuunnitelman perusteisiin vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on kirjattu, mutta ammatillisen puolen tutkinnon perusteista se puuttuu. Oppivelvollisuuden laajentuessa kodin ja oppilaitoksen yhteistyö tulee kuvata myös ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteissa.

On myös tärkeää huomioida, että nuori saattaa opiskella ja asua eri paikkakunnalla kuin hänen vanhempansa, jolloin nuoren opintojen seuraaminen on vanhemmille haastavaa. Mitä lähemmäksi täysi-ikää nuori tulee, sitä haasteellisempaa vanhempien on tukea nuorta, jos hän ei sitä itse halua.

Oppilaitosverkoston harveneminen haaste toisen asteen opinnoille

Suomen Vanhempainliitto katsoo, että koulumatkojen maksuttomuus ja kilometrirajan laskeminen kymmenestä kilometristä viiteen kilometriin tukee osaltaan toisen asteen koulutukseen hakeutumista. Vanhempainliitto kantaa huolta oppilaitosverkoston harvenemisesta, mikä tarkoittaa monelle nuorelle opiskelupaikkakunnalle muuttamista. Osalle nuorista tämä voi olla este toisen asteen koulutukseen hakeutumiseen. Myös

vanhempien mahdollisuus kannustaa ja olla nuoren tukena on tällöin haasteellista. Oppilaitosverkko tulee säilyttää sellaisena, että toisen asteen opinnot voidaan pääsääntöisesti suorittaa lähellä kotia.

Lausunnon keskeinen sisältö

Suomen Vanhempainliitto pitää hallituksen esitystä oppivelvollisuuden laajentamisesta ja siihen liittyvistä rakenteellisista uudistuksista kannatettavina. On välttämätöntä, että jokainen nuori suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon. Suomen koulutusjärjestelmä tulee päivittää vastaamaan kehittyvän työelämän, hyvinvointivaltion ja ajan vaatimuksia.

Toisen asteen opiskeluista aiheutuville kustannuksilla on vaikutusta nuorten koulutusvalintoihin. Vanhempainliitto pitää oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää toisen asteen koulutuksen maksuttomuutta välttämättömänä. Nuoren ei pidä tämän päivän Suomessa joutua valitsemaan toisen asteen koulutuspaikkaa sen mukaan, mihin hänellä ja hänen perheellään on varaa. 15-vuotiaan ei pidä joutua luopumaan unelmistaan.

Perheiden näkökulmasta lakiuudistuksen toimeenpanoa ei tule koronakriisin takia lykätä. Hyvin monien perheiden taloudellinen tilanne heikkeni nopeasti koronakriisin alettua. Lapsiperheköyhyys lisääntyy ja perheiden kyky tukea lastensa opintoja taloudellisesti heikkenee entisestään.

Tutkinnon suorittaminen tulee olla maksutonta sen kalenterivuoden loppuun, jona opiskelija täyttää 20 vuotta. Tämä mahdollistaa opintojen loppuunsaattamisen myös silloin, jos opinnot venyvät esimerkiksi sairauden vuoksi tai opiskelija vaihtaa opiskelupaikkaa. 15-vuotias nuori voi tehdä myös vääriä koulutusvalintoja; hänellä tulee olla mahdollisuus ja oikeus vaihtaa koulutuspaikkaa ja suorittaa toisen asteen opinnot yhdenvertaisesti maksuttomasti loppuun.

Oppimisen ja opiskelun tukea ja opinto-ohjausta tulee vahvistaa. Kolmiportainen oppimisen ja koulunkäynnin tuki tulee laajentaa koskemaan myös toisen asteen koulutusta. Hyvin toimivalla oppimisen ja opintojen tuella vahvistetaan toisen asteen tutkinnon loppuunsaattamista.

Vanhempien tuella, kannustuksella ja ohjauksella on tärkeä merkitys toisen asteen opiskelijalle. Vanhempainliitto kysyy, onko lakiehdotukseen kirjattu huoltajien sakkorangaistus oppivelvollisuuden valvomisen laiminlyönnistä tämän ajan pedagogisen ajattelun mukaista. Tulisiko sakkorangaistuksen sijaan korostaa aktiivista ja hyvin toimivaa kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä nuoren opintojen tukemisessa? Kodin ja toisen asteen oppilaitosten välisessä yhteistyössä on paljon kehitettävää. Eryteisesti ammatillisissa oppilaitoksissa vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on pääosin erittäin vähäistä. Koska vanhempien vastuu laajenee toiselle asteelle, on toisella asteella huolehdittava toimivista kodin ja oppilaitoksen yhteistyön rakenteista. Lukion opetussuunnitelman perusteisiin vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on kirjattu, mutta ammatillisen puolen tutkinnon perusteista se puuttuu. Oppivelvollisuuden laajentuessa kodin ja oppilaitoksen yhteistyö tulee kuvata myös ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteissa.

Vanhempainliitto kantaa huolta oppilaitosverkoston harvenemisesta, mikä tarkoittaa monelle nuorelle opiskelupaikkakunnalle muuttamista. Oppilaitosverkko tulee säilyttää sellaisena, että toisen asteen opinnot voidaan pääsääntöisesti suorittaa lähellä kotia.

Helsingissä, 15.6.2020

Suomen Vanhempainliitto ry, Finlands Föräldraförbund rf

Ulla Siimes
Toiminnanjohtaja

Tuija Metso
Erytisasiantuntija